

Gábrity Molnár Irén:

A kultúrák közvetítés gyakorlata a Vajdaságban, Szerbia felkészültsége az EU csatlakozásra

Bevezető gondolatok

Vajdaságban a polgárok mindennapos életükben, de a hivatalos ügyintézés során is, akár a családban, vagy munkahelyen találkoznak a mássággal, kapcsolatba kerülnek más-más szokásokkal, nyelvvél. A történelem során kialakult különböző kultúrák érintkezésük során surlódnak, kiegészítik egymást, de ugyanakkor őrzik sajátosságaikat.

Sokszor felmerülnek a következő kérdések:

Ezek a tények mennyire hatnak egy tranzíciós ország jövőjére? Mennyiben függ össze a multikulturális életvitel az európaisággal? Vajon mindenki egyformán igyekszik az EU felé? Kik lesznek a várható csatlakozás nyertesei és vesztesei?

Hipotézisek:

- (1) a multikulturális életszokások segítik a közösséget a másság elfogadásában, de egyes etnikumok nem egyformán élnek meg a kulturális súrlódásokat és nem egyformán toleránsak; a tolerancia foka az EU csatlakozási hajlam fokmérője is,
- (2) az Európa felé vezető úton nem siet minden társadalmi csoport egyforma lelkesedéssel; a szerbiai reformtörekvések üteméről és az EU csatlakozásról az egyes, társadalmi közegek véleménye különbözik
- (3) jelen van a rejtett idegenellenesség – elméletileg elfogadja az idegent, de a gyakorlatban tartózkodó, vagy elutasító. A sztereotip felfogás alapján a lakosság zöme előítéletekkel él, miközben nem ismeri eléggé szomszédai nyelvét és kultúráját
- (4) egy multikulturális, sőt háborút viselt közegben a személyes ismeretség és a mindennapos kontaktusok csökkentik a más nemzet és az idegenekkel szembeni tartózkodást és bizalmatlanságot

A dolgozatban a kulturális életszokások néhány összetevőjének és a polgárok véleményének elemzésével a problémakört kutatási eredmény összehasonlításával végzem. Mutatók: a fiatalok nemzeti és regionális identitása; a reformtörekvések; a kulturális kapcsolatok által kialakult sztereotípiák; a tolerancia a mássággal szemben. Az adatokhoz kérdőíves lekérdésének eredményeképpen jutottunk,¹ az összehasonlítás és a statisztikai-majd másod elemzés segítségével.

¹ Három kutatócsoport munkájának eredménye kerül összehasonlításra: (1) a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet megrendelésére a szabadkai Magyarágkutató Tudományos Társaság kutatása 2002-ben; (2) az újvidéki Scan Közvélemény-kutató Intézet a tartományi Oktatási Titkárságnak a megbízásából készített felmérés 2003-ban és (3) a Szerb Oktatási és Sport Minisztérium megrendelésére a Centar za proučavanje alternativa (Alternatívák Kutatóközpontja), és a svédországi PRONI Intézet (Institut za socijalno obrazovanje) kivitelezésében 2002-ben, (4) a Magyarágkutató Tudományos Társaság és a Vajdasági Ifjúsági Forum szervezésében 2004 márciusában végzett véleménykutatása, nyolc vajdasági magyarlakta község felnőtt lakosságának körében (a téma: elégedettségi szint a reformtörekvések ütemével - 4125 kitöltött kérdőív).

1. A kulturális érintkezések feltételei és a hagyaték

A kilencvenes években, a tömeg nacionalista felbujtatásával és a haladó (európaorientált) értelmiség kitasztásával a nyilvános politikai és művelődési életből, a miloševići pártpolitika véghezvitte a nacionalista centralizációt. A tömeg többé nem a multikulturális előnyöket, hanem a politika etnifikációját részesítette előnyben. Ez az etnifikáció racionális stratégiaként jelent meg, vagyis egy nem létező gazdasági átalakulási program helyett egy nacionalista ábrándokkal teleszított programot nyújtott a naiv tömeg felé. Szerbia lakossága nem reagált egyformán a pártállam intézkedéseire. Régiók és tartományok jelentős különbségeket mutattak fel. A lakosság kulturális szintjének, a történelmi múltnak, a nemzettudatnak és a regionális tudatkülönbségeknek köszönhetően az egyes országrészek lakossága más-más mentalitással és magatartással fogadta a változásokat.

Vajdaság tartomány lakossága nehezen viselte a konfliktusokat, a háborús veszélyt. E tartomány multikulturális lakossága közt 1990-ben még gyakori volt a vegyes házasság, ami másfél évtized után megváltozott. Valamikor például a magyarok 76%-a házassági hajlandóságot mutatott a szerbek irányában, 9% volt elutasító, míg a szerbek már távolságtartóbbaknak bizonyultak, hiszen csak 57%-uknak volt pozitív (29%-uknak negatív) véleménye e kérdéstről. A magyarok értékelték minden fajta területi hovatartozást: legtöbbször a Jugoszláviához tartozást becsülték (79%), utána következett a szülőhelyhez, a lakhelyhez való ragaszkodás – lokálpatriotizmus –, majd a regionális-tartományi érdekek, sőt (végül) az Európához tartozás.

1993-ban, az egész Szerbia területén (kivéve Kosovót) végezett empirikus kutatások² szerint Vajdaság lakossága kevésbé mutatott nacionalista magatartást, mint a szűkebb értelemben vett Szerbiáé (megfelelően 26,1% és 41,7%). Emlékeztetőül: ez az idő a hiperinfláció és pénzügyi összeomlás ideje, a háború kellős közepe, Milošević hatalmának csúcsa. A nem nacionalista magatartás kifejezettebb volt Szerbia északi részén, azaz Vajdaságban, mint a köztársaság déli részén (36,4% és 16,7%). Nemzeti diszkriminációs jeleket mindössze a tartomány lakosságának 1/3-a mutatott, míg a Belgrádtól délre eső területeken a lakosság fele kizárólagos volt más nemzetekkel szemben. Akkoriban a vajdaságiak 81%-a reformokban látta a kiutat, csak 32%-a volt nacio-forradalmi hangulatban. A kutatási eredmények szerint a tartományi lakosság 64%-a a háború ellen, a békére szavazott. A szerb nemzeti eufória tetőzése idején az ilyen magatartás „szégyenletes”, sőt büntetendő volt: pl. a katonai behívó megtagadása. Két évvel később (1995) a vajdaságiaknál is erősödött a nacionalizmus és a nemzeti bezárkózás. Nem egyformán reagáltak a különböző etnikumok: a románok nagy toleranciát, míg a szlovákok etnikai szegregációt, elszigeteltséget mutattak. A magyarok, elég erős egyéni és kollektív kulturális és nemzeti szervezettséggel, a megmaradás érdekében fordultak saját intézményeik (pártok, civil szervezetek, egyház) felé.

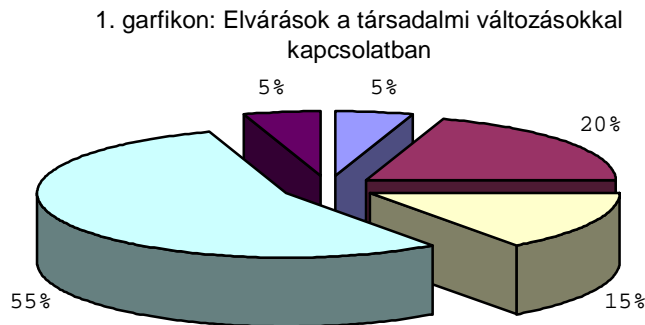
2. Kutatáseredmények az identitás és az európai orientáltság kapcsolatáról

A szerb felnőtt lakosság álláspontvizsgálatát 2000-ben végezte el egy belgrádi kutatóközpont³, amely szerint a minta 23%-a még mindig úgy gondolja, hogy „Kosovót

² Zagorka Golubović i saradnici: *Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba*. Filip Višnjić Kiadó, Beograd, 1995. 154. o.

³ Kutatási eredmények **Pogled iz ugla javnog mnjenja Srbije: "Leto 2000"** Ekspertni tim CPA, Srećko Mihailović tanulmányából; Centar za proučavanje alternativa - center for policy studies (Braće Jugovića 21/II, 1000 Beograd) Istraživanje je u prvoj sedmici jula ove godine, na uzorku od 1634 ispitanika, obavio Centar za proučavanje alternativa. Istraživanje je realizovano na stratifikovanom višestapnom kvotnom modelu uzorka punoletnog stanovništva SR Srbije, bez Kosova i Metohije. Istraživanje je realizovano putem standardizovanog upitnika, intervjuom *face to face*. Upitnik je sadržao 130 uglavnom "zatvorenih" pitanja. Istraživanje je vodilo

erőszakkal is meg kell védeni, vagy visszaszerezni”. Ugyanakkor a megkérdezettek esküsznek az általános emberi- és polgárjogokra, hiszen mindössze 7%-uk szeretne szerb nemzeti államot, elfeledkezve a nemzeti kisebbségekről. Megjegyzendő, hogy a minta 80%-a szerb nemzetiségű volt. A lakosság zöme tehát a változások igénye mellett is ellenezte az erőszakot, legszívesebben a békés rendszerváltást pártolták. Az alábbi ábra mutatja, hogy a megkérdezettek több mint a fele gyors és gyökeres változásokat szeretne, de békés úton.

1. Gyors és gyökeres változások, békés úton (55%)
2. Fokozatos reformok a társadalomban (20%)
3. Gyors és gyökeres változások, erőszakkal (15%)
4. A meglévő állapotok hívei (Milosevity pártfogói)...(5%)
5. Nem tudja (5%)

Ugyanakkor a minta 41%-a elvesztette minden társadalmi szerepvállalási motiváltságát, ki akar maradni a változások forgatagából – ezt “balkáni fatalizmus” szindrómájának nevezték a kutatók: tehetetlenség érzése, passzivitás, apátia. A lakosság legtöbbszörének elege volt már a háborúból és az erőszaktól – majd csak valaki elvégzi a politikai rendszerváltást helyette. Az érzések amelyek domináltak a tömegekben: (52%-ban) aggodalom, félelem, tehetetlenség, düh; miközben csak kevesen (29%) akcióéhesek és hisznek a változásokban.

1. táblázat: A felnőtt lakosság csoport-hovatartozási önsorolása (%) különböző kutatási években:⁴

Csoport megnevezése	1993, Szerbia	1996, Jugoszlávia	1999, Szerbia	2000, Szerbia
Professzionális	-	20	11	16
Vallási	-	41	12	18
Nemzetiségi	33	52	12	20

ekspertni tim CPA: Srećko Mihailović, sociolog (rukovodilac tima); dr Bora Kuzmanović, psiholog; dr Mirjana Vasović, psiholog; dr Stjepan Gredelj, sociolog i mr Zoran Stojiljković, politikolog. Terenski deo istraživanja realizovala je Anketarska mreža Udruženja za unapređivanje empirijskih istraživanja. Statističku obradu podataka obavio je dr Stanislav Fajgelj.

⁴ Mirjana Vasović: VREDNOSNE I IDEOLOŠKE OSNOVE AKTIVIZMA, u knjizi CENTAR ZA PROUČAVANJE ALTERNATIVA, POLITIČKA NE-RASPOLOŽENJA GRAĐANA SRBIJE; **Pogled iz ugla javnog mnjenja Srbije: “Leto 2000” Ekspertni tim CPA**, mr Srećko Mihailović, sociolog, rukovodilac tima, prof. dr Bora Kuzmanović, psiholog, dr Stjepan Gredelj, sociolog, dr Mirjana Vasović, psiholog, mr Zoran Stojiljković, politikolog

Politikai	-	-	5	11
Generációs	-	17	13	16
Érdek	-	-	18	-
Osztály	-	22	-	-
Család	-	82	-	-

Amíg 1993-ban, a nemzeti identifikálódás átlaga (az 1-5 skálán) 3,67 volt Szerbiában; 1996-ban (a jugoszláv mintán) 4,20, míg 2000-ben 3,03 átlagjegy volt, majdnem a többi identifikációs csoportok átlagjegyével azonosan: professzionális csoporthoz (3,01) és a generációhoz (3,02) vallási csoporthoz tartozás (2,97). Csak a politikai csoportosuláshoz való igazodás volt gyenge: 2,52.

A kérdésre, hogy mely csoporthoz sorolja be magát legfőképp/elsősorban, a válaszok a generációs csoportnál nőttek meg jelentősen: 1993-ban 19%, de 2000-ben már 36%-uk ezt tartotta fontosnak. A nemzetiségi identifikálódás, pedig 50%-ról az átlagosra (17%) esett le.

2. táblázat: Elsődleges csoport-hovatartozás a Szerbia felnőtt lakosságánál (%)

Csoport-hovatartozás	1993	1999	2000
Professzionális	20	14	18
Vallási	5	13	17
Nemzetiségi	50	11	17
Politikai	-	4	10
Generációs	19	26	36
Érdek	-	33	-

Az egyes geo-politikai területekhez tartozás esetében a megkérdezettek 2000-ben már jelentősen nem mutattak nagy lokális érdekeltséget, hiszen jelentősen nőtt az Európa orientáltság.

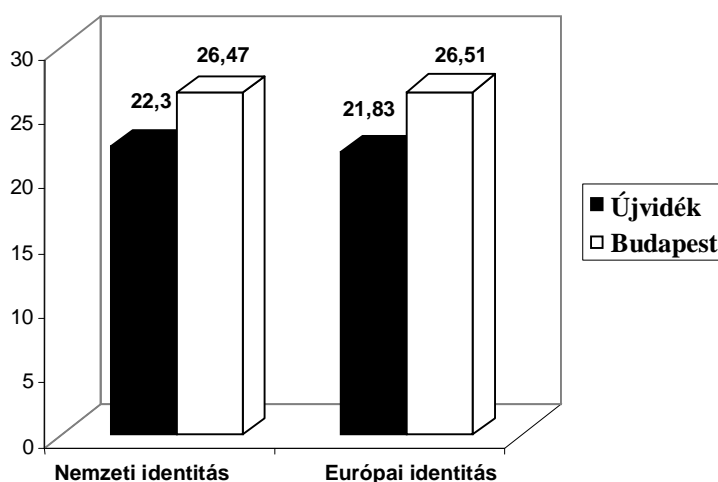
3. táblázat: Az egyes geo-politikai közösséggel való identifikálódás (%)

Geo-politikai közösség	1996, Jugoszlávia	1999, Szerbia	2000, Szerbia
Jugoszlávia	24	20	26
Szerbia	12	20	23
Lokális élethely	33	30	21
Világ egészében	10	12	12
Európa	4	8	10
Régió	7	4	5
Balkán	2	1	2

A más országokkal és régiókkal való együttműködés kérdésében a megkérdezettek így válaszoltak: Szerbia a jövőben együttműködhet Amerikával – 3%, Oroszországgal – 7%, Kínával – 3%, Európa államaival – 48%, volt Jugoszláv köztársaságokkal – 7%, szomszéd államokkal – 7%, senkivel, mert saját erőnkre kell támaszkodnunk – 12%, egyéb – 4% i 10% nem tudja.

Újvidék városában 2004 folyamán 298 magasan szakképzett/értelmiségi fiatal kérdeztek meg,⁵ a nemzeti és európai identitásuk szintjével kapcsolatban. Megállapította, hogy a két városban élő különböző állampolgárságú fiatalok között statisztikailag mérhető és jelentős különbség van. A budapesti magyar fiatalok jelentősebb nemzetiségi identitást mutattak fel, míg az újvidékiek európa-orientáltak és a nemzeti és európai identitása között alacsony korrelációt fedezett fel. A magyar állampolgárságú minta jelentős és pozitív összefüggést mutatott ki a nemzeti és európai identitás között, vagyis az, akinek fontos a nemzeti, fontos az európai identitás is. Létezik tehát kettős identitásépítés is. A pozitív európai identitás egyébként legtöbbször az Európai Unió csatlakozási hajlamot is fedi, különösen az újvidékieknél.

2 grafikon: A nemzeti és európai identitás aritmetikus közepe az újvidéki és budapesti fiataloknál (2004)

A szerb nemzeti identitás az elmúlt évek történései után Szerbiában úgy látszik „összekuszálódott”, nincs egységes érték-konotációja. Magyarország viszont az utóbbi évtizedben stabil állammá alakult, amivel a nemzeti identitás is kiegyensúlyozódott.

Az újvidékiek nemzeti és európai identitása között negatív előjelű összefüggés van, ami azt jelenti, hogy a szerbség és az európaiság között a megkérdezettek nem keresnek semmilyen kapcsolatot, mintha független dimenzióban jelennének meg. Az európai identitást nemzet felettiként fogják fel. A pestiek viszont viszonylag magas nemzeti és európai tudata együtt halad, mert Európában szeretnék megtartani magyarságukat. Az európai értékek nem zárják ki a nemzetit, de egyszerre is meg lehet őket élni. Magyarország lakossága egyébként a történelemben mindig európainak élte meg önmagát, így a nemzeti és európai tudat már régóta együtt létezik.

⁵ Varga Anna pszichológia szakmunkája, amelyben 150 (25-35 év közötti) szerb nemzetiségű újvidéki lakost és 148 magyar nemzetiségű budapestit kérdezett meg azzal a céllal, hogy felfedje milyen kapcsolat van a nemzeti és európai identitás között egyik illetve másik országban.

4 táblázat: Az európai orientáltságot meghatározó tényezők

<i>Álláspont</i>
Az európai nemzet kialakulása az az ideál, ami felé kell törekedni
Az európai lakosok új európai kultúrát és életmódot kell hogy kiépítsenek
Az EU minden benne élő nemzetek jobb jövőjét fogja jelenteni
Támogatom az európai együttélés során kialakult új kultúrát és életmódot
Az emberi és pénzügyi potenciálok egyesítésével lehet jobb jövőt teremteni Európában
Az európai identitás miatt érdemes lemondania saját nemzeti identitásunkról
Jövön az egyesült Európában van
Elsősorban európai vagyok, majd saját nemzetem tagja

5. táblázat: Álláspontok az európai integráció veszélyeiről.

<i>Álláspont</i>
Az EU a nagynemzetek dominanciájához vezet a kicsik felett
Az EU nagy károkat okoz egyes nemzetállamoknak
Az EU ötlet néhány nyugati nagyhatalom érdekében fakadt
Európa tarka így az európai nemzet ötlete csak utópia

6. táblázat: Bizonytalanok álláspontjai.

<i>Álláspont</i>
Sokat beszélgetek másokkal az európai életmódról, hogy jobban megismerhessem
Gyakran azon gondolkodom, hogyan fog hatna az EU csatlakozás az életemre
Igyekszem európai életmódon élni (időszerű külföldi zenét hallgatok, építem a karrierem és az új életmódom...).
Szeretnék részt venni az EU csatlakozási aktivitásokban

Az európai orientáltság foka mérsékelt és hasonló mindkét államban, azonban az újvidéki fiatalok inkább idealizálják ezt a kérdést, nincsenek tisztában az előnyökkel és hátrányokkal, míg a budapestiek a friss csatlakozás után gyakorlatiasan kezelik ezt az identitást.

3. A vajdasági fiatalok identitása és kulturális életszokásai⁶

Ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy az európa-orientáltság összefügg a nemzeti és regionális identitás erősségével, a haza és a szülőföld felfogással, illetve a lakosság kulturális életszokásaival, akkor vizsgáljuk meg a vajdasági magyar fiatalok álláspontját is.

3.1. Nemzeti, regionális hovatartozás

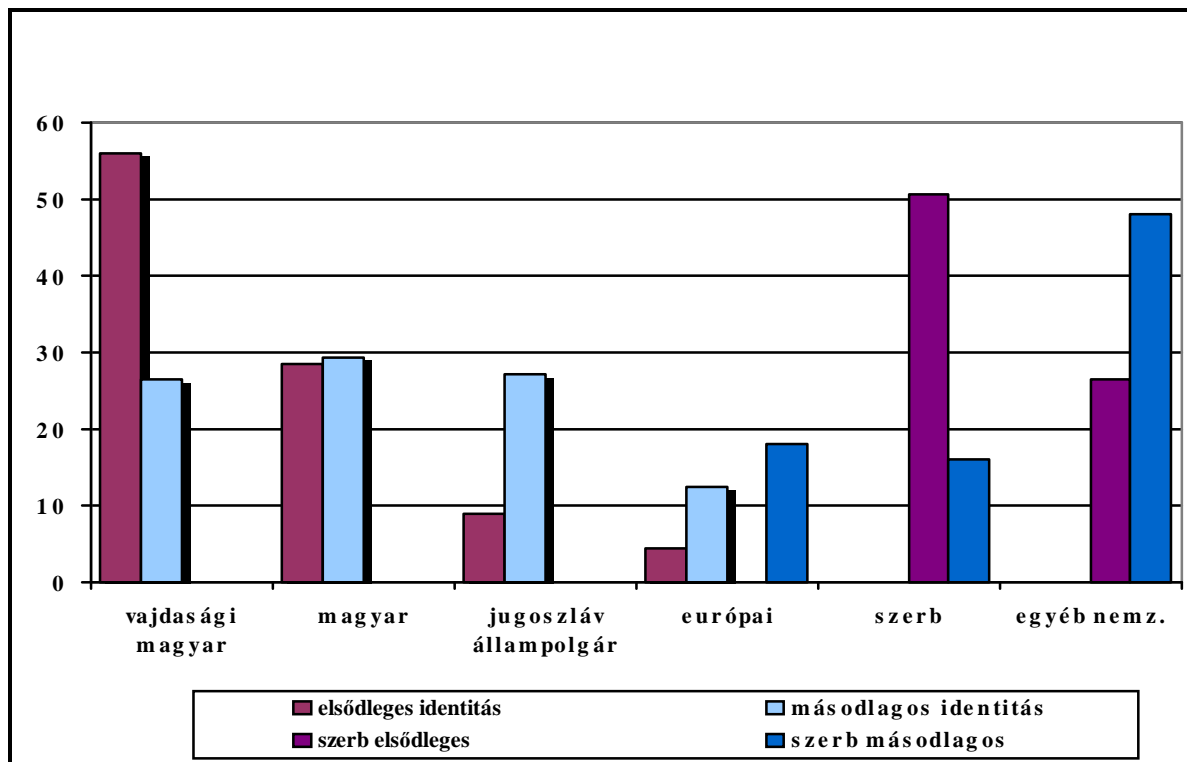
⁶ A nemzetközi ifjúságkutatás koordinálását a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet végezte. A vajdasági empirikus kutatást a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság vállalta, a tanulmányokat pedig Gábrity Molnár Irén és T. Mirnics Zsuzsanna írták meg. Lásd: Mozaik 2001, Gyorsjelentés, magyar fiatalok a Kárpát-medencében, Szerk.: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István, Budapest, 2002.

A vajdasági magyar fiatalok identitástudatára vonatkozó kutatás⁷ a következő jellegzetes válaszokat kapta: elsődleges identitásként legtöbbször a vajdasági magyart választották (56 százalékuk), majd a magyarságot (28,5%). Elsődleges identitásként jugoszláv állampolgárság és az európaiság elenyésző a mintában. Ugyanakkor a második identitásban megnőtt a magukat jugoszláv állampolgárnak vallók száma (27,1%), de az európaiak száma is (12,4%). A második identitásként majdnem 30%-uk szintén a magyart, 26,4 százalékuk pedig vajdasági magyart választotta. Vajdaságban tehát a megkérdezett fiatalok elsősorban (84,5 százalékban) a magyarságukat tartják fontosnak (de 56,5 százalékuk második identitásként is ezt választotta). Rendhagyó lehet, hogy a vajdasági magyar fiatalok mindkét identitáskérdést együtt véve sem vallották nagy számban magukat jugoszlávnak (9+27%). Ez a tény abból eredhet, hogy már nem is igen tudják „melyik Jugoszláviának” az állampolgárai: a Titóiban születtek, de a kis-Jugoszlávia határai is még mindig bizonyos értelemben definiálatlanok. A fiatalok 17 százaléka első, vagy második identitás hovatartozásánál európainak vallotta magát.

A szláv minta esetében elsődleges identitásként a megkérdezettek 50,7%-a szerbnek vallotta magát, a többiek (26,5%) pedig főként egyéb nemzetiségűeknek (pl. montenegrói, szlovák, ruszin, román, német stb.) vallották magukat. A másodlagos identitásnál többségben van az "egyéb nemzetiség" kategória (48,1%), ami magyarázható azzal is, hogy a vegyes házasságokból származó válaszadóknál a családban nem domináló nemzeti hovatartozás fogalmazódik meg másodsorban. Nagyon biztató eredmény, hogy a Vajdaságban élő szlávok mintájának mintegy 18,1%-a európainak vallja magát (másodlagos identitás).

3. grafikon: A fiatalok identitásáról adott nyilatkozatok Vajdaságban

⁷ A minta a vajdasági magyar fiatal lakosság életkora, neme és iskolai végzettsége szerint, valamint lakhelye (regionális, települési) szerint reprezentatív volt. A személyek kiválasztása véletlenszerűen történt. A kérdőívadás eredményeként **1526** (1017 magyar és 509 szláv) személy kérdőív adatai kerültek a mintába. A vajdasági magyarok adatainak elemzése képezte a kutatás fő célját, míg a nem-magyar (főleg szláv) csoport tagjai kiegészítő (összehasonlításra alkalmas) mintát alkottak

Ha megvizsgáljuk a régió fiataljainak választását nemzeti önidentifikáció szempontjából, akkor ők két csoportra oszthatók: egyeseknél a regionális kötődöttség, másoknál a nemzeti kapcsolat a döntő. Meghatározó jelentőségű az adott területhez tartozás, de a térségben a megkérdezettek legalább egyharmada egyszerűen magyarnak vallja önmagát. A magyarsághoz tartozás kritériuma a következő elemekre épül: ahhoz, hogy valaki magyarnak számítson, ahhoz annak kell vallania magát, és beszélnie kell a magyar nyelvet.

A vajdasági fiatalok 59 százaléka tehát vajdasági magyarnak vallja magát, majd utána következnek azok, akik „magyarok” (29%). A válaszadó fiatalok 88%-ban magyartudatúak. A magyarsághoz tartozás számukra nem az anyanyelv jó tudása, hanem inkább az, hogy valamely szülő és maga a személy minek érzi magát. Európában a fiatalok 9 százaléka, a többségi nemzethez tartozónak (szerb, jugoszláv) pedig 5 százalék vallotta magát.

3.2. A szülőföld és a haza fogalma különböző nemzetiségűeknél

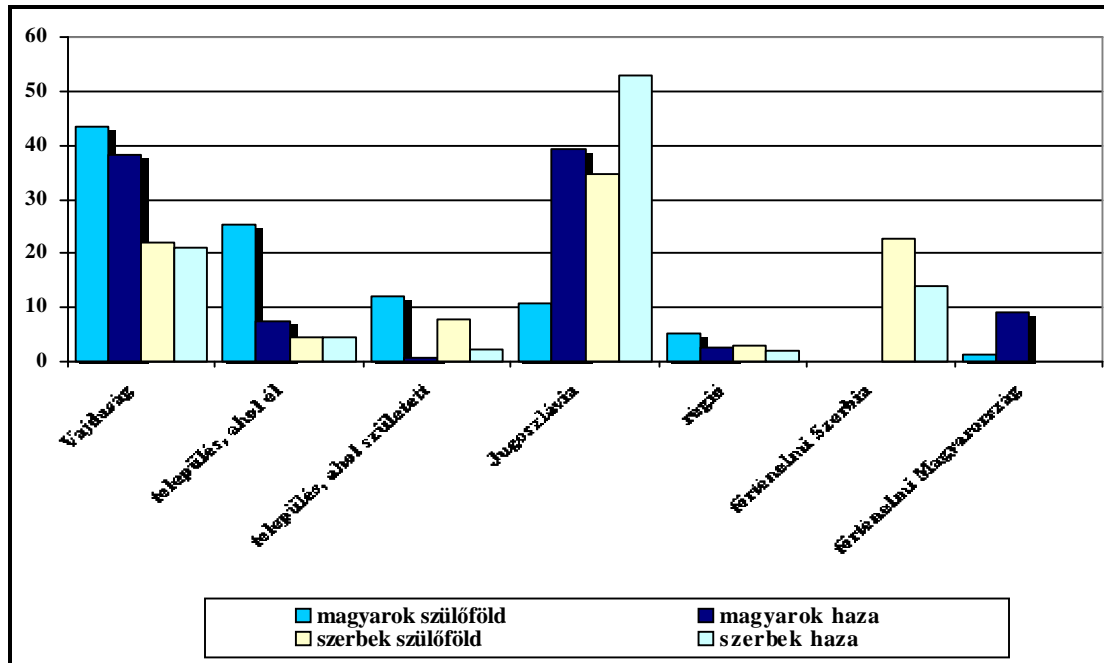
A vajdasági magyar fiatalok legtöbb része a mintából szülőföldjeként Vajdaságot választotta (43,3%). A vajdasági autonóm terület tudata, tehát úgy működik, mint a szülőföld fogalma. A válaszadók 25,3 százaléka szülőföldként azt a települést említi, ahol jelenleg él, vagy 11,9 százalékuk azt a helységet ahol született. A fiatalok 37 százaléka településhez köti a szülőföld fogalmát. Jugoszláviát már csak 10 százalékuk választotta szülőföldjéül.

A haza fogalma a magyar fiataloknál két területre osztdott fel: a minta 39,4 százaléka hazájául Jugoszláviát választotta, 38,2 százaléka viszont Vajdaságot. Haza fogalomként a települések, a régiók nem jelentősek. A megkérdezettek jelentéktelen száma ismeri el a történelmi Magyarországot hazájaként. Jelentős mértékben a fiatalok tudatában dominál tehát a Vajdaság, mint területi egység. Összesítve, szülőföld, vagy haza minősítésben is Vajdaság kiemelkedő helyen áll.

A nem-magyar válaszadók közül legtöbben Jugoszláviát tartják szülőföldjüknek (34,8%), második helyen pedig a történelmi Szerbia és Vajdaság (egyenlő arányban) szerepel. Ez annak a jele, hogy a válaszadók között egyforma arányban vannak őslakosok és

bevándorlók-menekültek (akik főleg az elmúlt tíz évben költöztek ide). Hazaként e csoport abszolút többsége (53%) Jugoszláviát ismeri el, ez jóval több a magyarok véleményéhez viszonyítva. Második helyen a szlávok Vajdaságot fogadják el hazájuknak (21%), míg harmadik helyen a történelmi Szerbiát említik (14,1%).

4. grafikon: Szülőföld és haza fogalmáról adott válaszok

A Kárpát-medencében minden országban jelen van a területi és nemzeti kötődés is. A „magyar” mint kategória kritériumainak megítélésénél a vajdaságiak egyértelműen az egyén szubjektív becslését teszik mérvadóvá, s ennél valamivel kevésbé jelentős számukra a magyar anyanyelv és a megfelelő szintű magyarnyelv-tudás. A magyar állampolgárság és a magyarországi születés a legkevésbé lényeges kritérium. Mivel ezt a kérdést az egész mintára nézve értékeltük, elmondható, hogy a minta erős, szilárd magyarságtudattal rendelkezik, amelynek fő alkotóelemei a nyelv és a kulturális hovatartozás.

4. Önmagunk és mások értékelése és a tolerancia kérdése

Európában nagyon sok nemzet és etnikai közösség él. A másság tolerálása előfeltétele az együttélésnek egy multikulturális környezetben. Felháborodva figyeljük, hogy Szerbiában mindennapjainkban a toleranciából mind nagyobb hiány van, az agresszivitás viszont túlteng - gondoljunk csak a magyar gyerekeket, fiatalokat mind gyakrabban érő zaklatások, a többségi nemzet fiai részéről.

Az okokat a következő tényezők együtthatásában találjuk:

- 1.) A háborús évek nemzedéke, amely nacionalizmuson nőtt fel, nem tanulta meg a toleranciát. Médiahatás, politikai poénszedésként ma is visszatérő jelenség. A veszélyeztetettség pszichózisát, a vesztes szindrómát éli most át Szerbia, s ez visszahat a fiatalok, szülők magatartására, persze a közömbös közvélemény hatására. Identitászavarról van szó, amely megjelenik a gyerekek magatartásában is.
- 2.) Nincs többé jugoszláv nemzeti hovatartozás, sőt a haza és szülőföld fogalom összezavarodik. Koszovó elvesztésének kérdése időről időre megjelenik – vagy lent

zavargások vannak, mint ahogyan tavaly márciusban - ez kivetítődik Vajdaságra, és az egyén keresi a tömeg támogatását, hiszen nem tudja tehetetlenségét kimutatni, de a nacionalizmusból erőt nyer azzal, hogy valami dominanciát mutat. Nem az az érdekes, hogy ott domináljon, ahol egyébként is kis létszámú a nemzeti kisebbség (Szerémségben már nem igen hallunk etnikai összetűzésekről, mert a szerb dominál, a horvátok és magyarok eltörpültek). A dominancia ott jelenik meg, ahol Vajdaság kisebbséglakta községeiben nem csak a szerb a hivatalos nyelv, ahol sok iskolában nem csak egy magyar osztály működik. És ebben a helyzetben olyan versengés jelenik meg, amely elharapózik és verekedéssé, rivalizálássá alakul át.

3.) Jövevényeknél, tömeges betelepülőknél toleranciahiány tapasztalható: korábbi beidegződés, veszélyeztetettség, talajvesztés, szegénység, traumákkal teli vesztés, s nem tudja érvényre juttatni a dominanciáját, másokat hibáztat azért, hogy elűzték, nem lett győztes nemzet.

4.) Viselkedési- és értékrend zavar jelentkezik, ami európai mércékkel nehezen mérhető dolog. Sokan a világban csak legyintenek, és azt mondják „balkáni magatartás”!

4.1. Kulturális érintkezés és mások értékelése a középiskolás fiataloknál⁸

A vajdasági középiskolások harmada más, kisebbségi nyelvet is beszél anyanyelvén kívül, s többségük a magyar nyelvet tanulná meg a legszívesebben. Az újvidéki Scan közvélemény-kutató intézet a tartományi oktatási minisztérium megbízásából készített felmérést a középiskolások közötti nemzeti és nyelvi toleranciáról. A vizsgálat 39 tartományi középiskola háromezer tanulójának bevonásával készült. A felmérés szerint a vajdasági középiskolások közel harmada az anyanyelvén kívül beszéli valamely más vajdasági nemzeti kisebbség nyelvét is. Szembetűnő ugyanakkor, hogy míg a nemzeti kisebbségekhez tartozó diákok közül majd mindenki beszéli a többségi szerb nemzet nyelvét, addig a szerb tanulók alig tizede sajátított el kisebbségi nyelvet (javarészt olyan szerb hallgatókról van szó, akiknek szülei egyes házasságban élnek). Több nyelv tudásával leginkább a vajdasági szlovákok és a románok dicsekedhetnek. A Montenegróból áttelepült családok gyerekei érznek a legnagyobb késztetést arra, hogy megtanulják más vajdasági kisebbség nyelvét, s legkevésbé fogékonyak erre a Koszovóból származó diákok. A felmérés egyik érdekessége, hogy a vajdasági középiskolások leginkább a magyar nyelvet szeretnék elsajátítani, míg a népszerűségi lista utolsó helyén a ruszin nyelv áll. A növendékek többsége azzal indokolja a más nyelv iránti érdeklődését, hogy olyan közegben él, ahol más nemzetiségűek is laknak, s nyelvük elsajátításával könnyebben megértenék egymást.

A diákbarátságok többnyire nem nemzetiségi alapon kötődnek: a középiskolások háromötödének más nemzetiségű barátja is van, s háromnegyedük vallja azt, hogy egyáltalán nem fontos számára, hogy milyen nemzetiségűek a cimborái. A Scan intézet felmérésének vannak negatív eredményei is: a magyar diákok kétötöde, s a horvátok negyede mondta azt, hogy akadtak gondjaik nemzeti hovatartozásuk miatt. Egyesek verést is kaptak ezért, sértegették őket, mások pedig azt sérelmezték, hogy kinevették őket, vagy csúnyán néztek rájuk. A tanulók kétharmada szerint tanáraik egyáltalán nem ejtenek szót az iskolában a nemzeti és vallási tolerancia szükségességéről.

A középiskolásokban híven élnek a sztereotípiák más népekről. Míg a szerb növendékek okosnak, bátorak és vidámnak tartják saját nemzetiségeiket, a magyarok legtöbbször az "agresszív", "büszke" és "lusta" jelzőt használták a szerb diákokra. A többi tanuló is leginkább agresszívnek, egyben bátorak és vidámnak tartja a szerb diákokat. A

⁸ Az újvidéki Scan Közvélemény-kutató Intézet a tartományi Oktatási Titkárságának a megbízásából készített felmérés 2003-ban

délvidéki magyar tanulók jónak, szorgalmasnak és okosnak tartják magukat, s a többiek is jónak, kedvesnek, vidámnak, szorgalmasnak és rendszeretőnek tartják a magyarokat. A szlovákok jók, szorgalmasak és okosok, a románok és a ruszinok jók, míg a montenegrói középiskolások legfőbb jellemvonása a lustaság, s csak ezután jellemző rájuk a bátorság és a jóság.

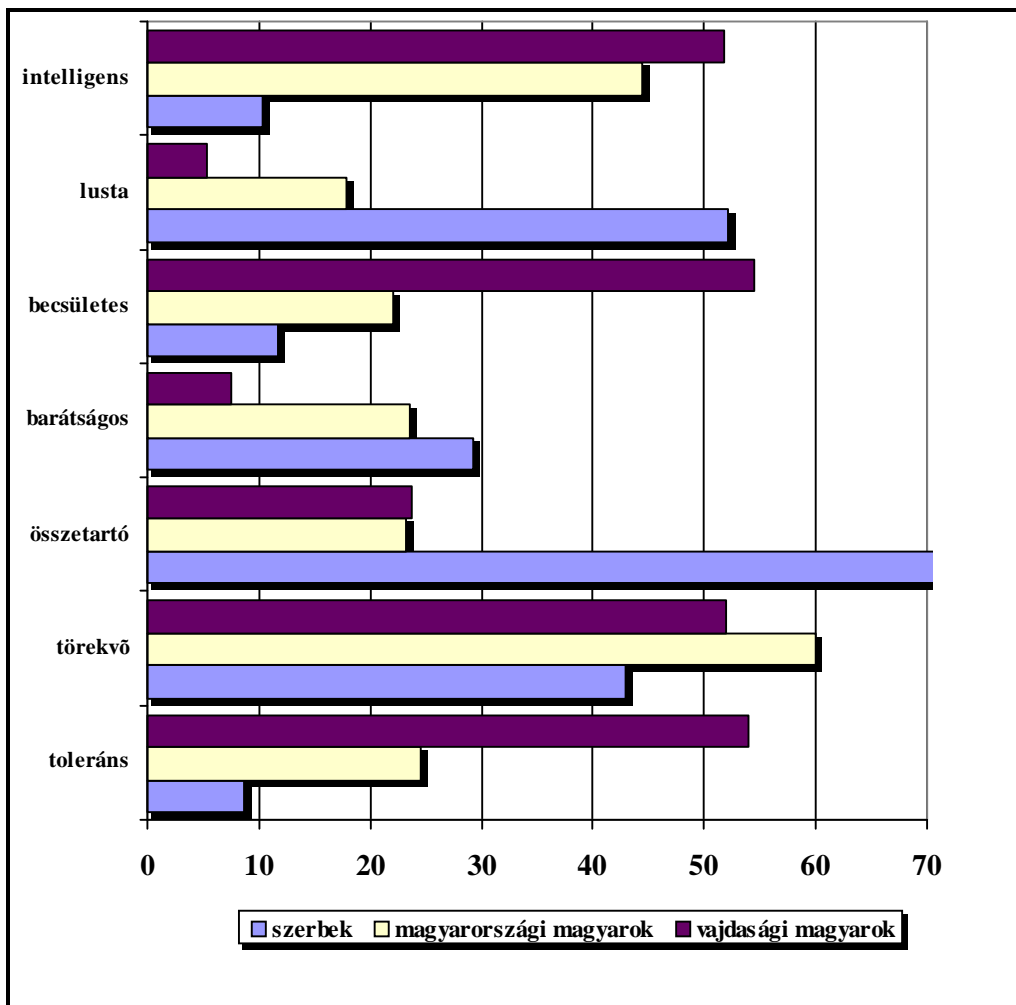
4.2. Kulturális sztereotípiák a magyar fiatalok körében

A Mozaik 2001 kutatás során külön elemeztük azok adatait, akik az elsődleges identitás szempontjából vajdasági magyarként határozták meg önmagukat. E csoport önbecslését hasonlítottuk össze az uralkodó nemzetről és a magyarországi magyarokról kialakult sztereotípiáikkal.

Az alábbi ábrán is látható, hogy a saját kulturális csoport megítélése jelentősen eltér a másik két csoport jellemzésétől. A saját csoport erényei a tolerancia, a becsületesség és az intelligencia. A saját csoporthoz viszonyítva pozitívabb a szerbek összetartásának becslése. A szerbeket a fiatalok egyszerre lustáknak és törekvőknek ítélik meg. A saját csoportot és a magyarországi magyarok csoportját széthúzóknak ítélik meg a válaszadók. Törekvés, szorgalom szempontjából azonban a magyarországi magyarok kapnak a saját csoporthoz képest pozitívabb jellemzést.

A magyarországi magyarok a tolerancia erényében lemaradnak a vajdasági magyarok megítélése mögött, ami megerősíti korábbi kutatási eredményeinket. Egyik csoportra sem volt jellemző a barátságosság.

5. grafikon. Kulturális sztereotípiák a saját csoportról, a magyarországi magyarokról és a szerbekről

4.3. A szerb fiatalok véleménye a kulturális másságról⁹

Szerbiában, Koszovó nélkül, a mintegy tízmillió lakosból 1/3-a nem szerb nemzetiségű. Vajon a többségi nemzethez tartozók hogyan viszonyulnak a kisebbségekhez? Van-e köztük olyan mértékű kulturális érintkezés, ami a multikulturális környezet egészséges viszonyrendszerében megfelelő?

Mintegy másfélezer fiatal (15-24 év között) lekérdezésével Szerbiában (az Oktatási Minisztérium megrendelésére), arra a következtetésre juthattunk, hogy a mai ifjú generáció főleg szűkebb Szerbiában (Belgrád alatti területek) magán viseli az elmúlt évek nacionalista hagyatékát. A saját identitás meghatározásában a megkérdezettek 30%-a a szerb nemzethez való tartozását tartja nagyon fontosnak, ugyanakkor a Szerb államhoz tartozást 28%-uk mondja döntőnek. A pravoszláv valláshoz való kötődés fontosságáról pozitívan a megkérdezettek 1/4-e válaszolt. Az identitás meghatározásában a fiatalok 26%-a az élethelyet említi, ami a regionális tudat erősségét jelenti.

⁹ A kérdőíves kutatást a Szerb Oktatási és Sport Minisztériummal együttműködve végezték az Alternatíva Tanulmányok Központja (Centar za proučavanje alternativa) és a svéd Szociális Oktatási Intézet - PRONI (Institut za socijalno obrazovanje) 2002 június 8-13 között. 1.591 fiatalot kérdeztek ki 15-24. év között, Szerbia területén (Koszovó nélkül). A minta reprezentatív szűkebb Szerbiára (Centralna Srbija) nézve (Belgrádtól délre), ahol a megkérdezettek 50% volt, míg Vajdasági tartományban és Belgrád városában a minta 25-25%-a található.

Jugoszláviához való kötődésük 2002-ben már igen legyengült (14%) és még az európai identitás nem jelentkezett erőteljesen (11%). Általában a fiataloknál dominál a mérsékelt állásfoglalás az identitásuk meghatározásakor. Ugyanis 41%-47%-uk jelzi közepesen fontosnak a nemzeti, vallási, vagy területi hovatartozást. A szerbséghez tartozás mindenesetre több mint 70%-ban fontos nekik, az Európához kapcsolódást pedig alig több mint a minta fele tartotta közepesen fontosnak.

A nemzetek közötti distancia mértékét a kutatók, a megkérdezettek egyes nemzetekről alkotott pozitív és negatív véleménye alapján mutatták ki. Általában a válaszok bizonytalanságot mutatnak: sok a nem tudom válasz, vagy pedig nem ismerem, nem tudok dönteni. A minta 21%-nál a más nemzetéről főleg pozitív vélemény hangzik el, ugyanannyian azonban elmarasztalóan vélekednek a nem szerbekről, míg a többiek a „közepén” vannak, vagy nem tudják a választ. Ha a táblázatban megnézzük a konkrétan megnevezett nemzetek iránt a viszonyulást a válaszok sajtáságos képet mutatnak:

7. táblázat: Az egyes nemzetekről/népekről alkotott vélemény

Véleményem a ...	Igen kedvezőtlen	Kedvezőtlen - negatív	Bizonytalan	Kedvező - pozitív	Igen kedvező	Nem tud dönteni
Szerbekről	1.8%	4.8%	10.8%	40.3%	35.5%	6.8%
Macedónokról	2.1%	5.2%	27.6%	44%	9.5%	11.5%
Oroszokról	3.5%	7.1%	28%	40.5%	10.2%	10.7%
Montenegróiakról	4.7%	13.1%	26.5%	37.7%	9.8%	8.1%
Németekről	6.6%	11.7%	30.1%	33.9%	7.3%	10.4%
Magyarokról	3.9%	8.8%	34.7%	32.3%	5.3%	15%
Zsidókról	5.5%	7.8%	38.6%	27.5%	4.9%	15.7%
Amerikaiakról	15.3%	23.2%	25.6%	21.5%	5.2%	9.3%
Cigányokról	10%	17.7%	36.1%	21.6%	3.5%	11%
Horvátokról	17.9%	22%	29.7%	18.2%	2.8%	9.5%
Bosnyákokról/ Muzulmánokról	19.4%	24.1%	31.2%	11.3%	2.5%	11.5%
Albánokról	40.7%	25.7%	17.4%	3.8%	1%	11.4%

A megkérdezetteknek 6 válaszlehetőséget kínáltak fel. Arra az állításra, hogy: “Minden nemzet nyitott kell hogy legyen más kultúrák felé”, 74% megkérdezett pozitívan válaszolt, míg a fordított kérdést: “A nyitottság a nemzetnek több kárt okoz mint hasznot”, a minta 58%-a utasította el. A nemzetek eltűnését, vagy beolvadását az emberiségbe a megkérdezettek több mint 30%-a támogatná. Míg a nemzetiség fennmaradását már többen. A válaszadók elővigyázatosak más nemzetiségekkel szemben, de az iskolában nem a nemzetiségi identifikáció tanítását tartják a legfontosabbnak. A reagálások alapján az etnocentrikus álláspontok és a nemzeti nyitottság megoszlik és ugyanakkor keveredik is. A minta 11%-a nemzetközpontú/etnocentrikus, míg 41%-ánál nyitottságot észlelünk, míg majdnem fele (48%) vegyes illetve kevert álláspontot mutat.

5. Vajdaság felnőtt lakosságának reformtörekvései és elvárásai¹⁰

Vajdaság Szerbia legészakabb tartománya, direkt határos az Európai Unióval. Logikus, hogy Európa kapujában a lakosság elvárásai elsősorban az EU csatlakozás felé hajolnak. Az időszerű jelenségvizsgálatok azonban különböző aggodalmakat regisztrálnak.

8. táblázat:

A társadalommal kapcsolatban mi aggasztja Önt leginkább?	Szám	%
A világtól való lemaradásunk	1 322	32,0
A gazdasági reformok lassúsága	1 237	30,0
Vajdaság autonómiájának elérése	915	22,2
A Nyugat állandó zsarolása	199	4,8
Szerbia jövője	190	4,6
Egyéb	130	3,2
Szerbia-Montenegró Államközösség jövője	108	2,6
Összes kérdezett	4 101	99,4
Nincs válasz	24	0,6
Válaszadók száma	4 125	100,0

Három problémakör aggasztja a vajdasági magyarlakta községek választópolgárait:

- lemaradás a világtól, Európától,
- a gazdasági reformokban való lemaradás,
- vajdasági autonómia elvesztése.

A vajdaságiak tehát viszonylag előrelátóan és széles társadalmi és gazdasági jellegű kérdésekben gondolkodnak. Külön figyelmet érdemel, hogy a lakosság mely kérdésekben várt már korábban is változást, javulást.

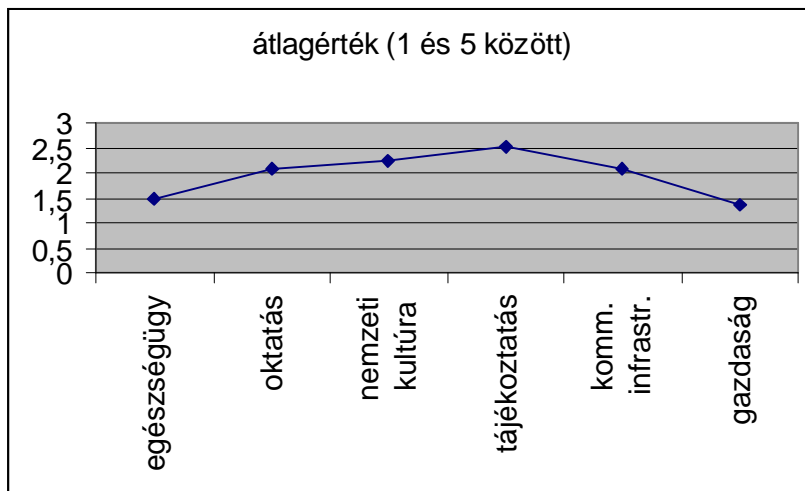
9. táblázat

Mennyire javult a helyzet az alábbi területeken? (%)

Összesített válaszok	Egyáltalán nem	Kicsit	Közepesen	Érezhetően (%)	Sokat (%)	Összesen	Átlagérték (1 és 5 között)
Egészségügy (5)	64,5	23,6	9,6	1,8	0,5	100	1,50
Oktatás (3)	31,2	35,9	25,5	6,5	0,9	100	2,10
Nemzeti kultúra (2)	27,7	32,3	29,4	9	1,6	100	2,25
Tájékoztatás (1)	21,9	27,2	30,8	16,7	3,4	100	2,52
Komm. infrastr. (4)	36,5	30,9	23,4	7,7	1,5	100	2,07
Gazdaság (6)	71,7	20,3	6,6	1,1	0,3	100	1,38

¹⁰ A szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság és a Vajdasági Ifjúsági Forum szervezésében 2004 márciusában végzett véleménykutatása, nyolc vajdasági magyarlakta község felnőtt lakosságának körében (a téma: elégedettségi szint a reformtörekvések ütemével - 4125 kitöltött kérdőív).

7. grafikon: Az 1–5-ig terjedő átlagértékek grafikonon

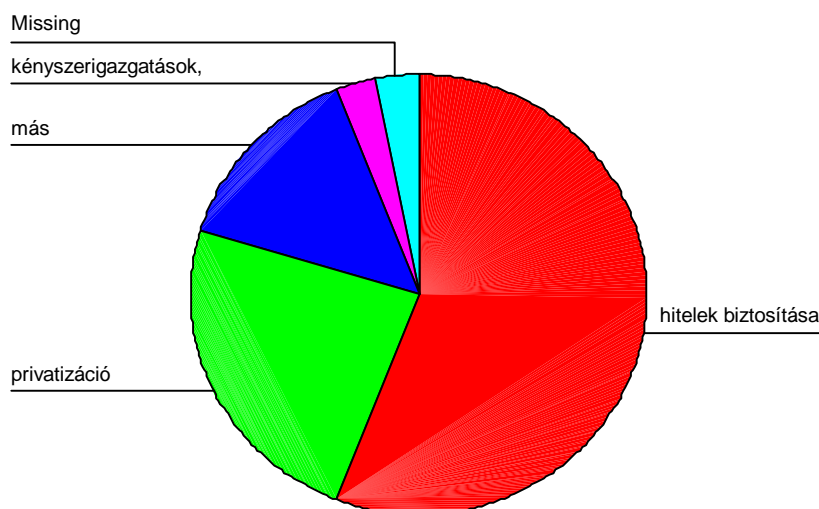
Megjegyzés:

- 1 – egyáltalán nem javult
- 2 – egy kicsit javult
- 3 – közepesen javult
- 4 – érezhetően javult
- 5 – nagyban javult

A magyarok lakossága elsősorban a tájékoztatás terén lát javulást (helyi rádiók, írott sajtó és főleg a televízió nézettsége alapján), és csak ezt minősítette átlagon felüli osztályzattal. A nemzeti kultúra, az oktatás és a kommunális infrastruktúra átlagon aluli osztályzatot kapott. Az egészségügyben és gazdaság téren a helyzetet a választópolgár kifejezetten rossznak tartja. Ezért kérdeztünk tovább a gazdasági problémákra, de már a településen belül.

8. grafikon:

Mi segíthetne településének gazdasági helyzetén?

A válaszok alapján a megkérdezettek elsősorban külföldi, tehát európai hitelekkel (55,8%) és privatizáció útján (24%) szeretnék a munkához/keresethez jutni. Meg van tehát a tudatunk a külföldi tőke érdekeltség motiválásához.

6. A magatartásvizsgálatok üzenetei

A jugoszláv rendszerváltozás idején a fiatalok (és szüleik) korábbi politikai ideáljai szertefoszlottak és meg kellett birkóznuk az új társadalmi kritériumok felállításával, új eszményképek keresésével. A mai ifjúság számára már természete, hogy vannak közöttünk szociális, intellektuális és politikai szemléletbeli különbségek, többségük nem is törekszik már az egyenlőségre és az átlagosságra.

A vajdasági lakosság a szerbiai társadalmi-gazdasági folyamatok és viszonytagságainak részei. Az elmúlt tíz év tele volt számukra ellentmondásokkal, a lehetőségek megvonásával, problémákkal. Nem tudtak, képességükhöz és akaratukhoz mérten kibontakozni, munkát szerezni, a fiatalok se viszonylagosan korán önálló családi életet kezdeni. A társadalmi feszültségek megmutatkoznak a megkérdezett fiatalok válaszaiban, de a problémaérzékenység még nem jelenti azt, hogy nem bíznak, nem reménykednek és feladják a reményt (a nehéz munkavállalási körülményekhez viszonyítva optimisták, törekednek a továbbtanulásra, fontosak számukra a tervek és a jövő). Szeretnék Európa, a demokratikus változások részei lenni, ugyanakkor nem szeretnek politizálni. Család- és jövőorientáltak, és minden vágyuk a béke, a létbiztonság.

A vajdasági magyar fiataloknak nagy a kockázatvállalási készsége, hisz gyermekkoruk válságos, háborús időszakra esett. Erkölcsei normájuk kialakításában legtöbbször a családközpontúak lettek, sokáig szüleik házában keresik a helyüket. A leszegényedés, a társadalmi biztonság hiánya, akkor is fennáll, amikor éppen körvonalazzák jövőképeiket, lehetőségeik határait (még nincs munkájuk, ingatlan tulajdonuk, új családjuk, társadalmi presztízsük stb.). A vajdasági ifjak fontos tulajdonsága, hogy mindenkor kritikusak tudnak lenni, néha túl nagy pesszimizmussal vagy éppen optimizmussal ítélik meg, de egészében véve érett meglátásaik vannak környezetükről, a nyilvános élet történéseiről.

A fiatal keresi a helyét a társadalomban, igyekszik kialakítani a világnézetét. Némelyek jobban engednek a nevelés, az irányítás hatásának, mások kritikusán ellenállnak, de valamennyien építik azt az értékrendszert, amely a nemzedékükben majd dominál. A legtermészetesebb az, hogy az idősebb korosztály előbb-utóbb enged ennek a "nyomásnak". A társadalom átalakulásával mind nagyobb és újabb társadalmi cselekvéstér formálódik, amit az ifjaknak kell kihasználni, kitölteni.

A vajdasági fiatalok magyar és szláv tagjai különböznek egymástól a kulturális identitásuk tekintetében és az egymásról megfogalmazott kulturális sztereotípiáknál; ugyanakkor értékrendi sajátosságaik nagymértékben hasonlóak. A magyarok inkább Vajdaságot tekintik szülőföldjüként, esetleg településorientáltak, a nem magyarok viszont inkább jugoszlávorientáltak, vagy a történelmi Szerbiához, illetve Vajdasághoz kötődnek.

A Szerb állam keretében élő magyarságban megvan a kisebbségi érzés. Már az iskolában azt érzi, hogy többszörösen kell bizonyítani az eredményért. A magyar nem szívesen vesz részt a kormányzásban, rendőrségi vagy más közigazgatási munkában. Az érvényesülés terén úgy érzi, hogy hiányoznak a rokoni, ismeretségi kapcsolatok, az elmúlt tizenöt évben a kommunikációs csatornák leépültek, beszűkültek. Nem kell csodálkozni, hogy a vajdasági magyarok az anyaországtól vagy Európától várnak segítséget és csalódottak, ha elutasítja tőlük az anyaország az állampolgársági kérelmet.

Az európai csatlakozás a vajdaságiak tudatában reményként és elvárásként jelenik meg. A lakosság szükségesnek tartja ezen az úton elsősorban:

1. A nyitott társadalom: piaci viszonyrendszer, kommunikációs akadályok legyőzését
2. Kulturális másság elfogadását és az etnocentrizmus elhagyását
3. Tolerancia megnövelését a széles tömegben
4. Reformtörekvések igénylését, munkamotivációt,

Megoldásként szisztematikus munkára van szükség a társadalom széles köreiben:

1. Életminőség és életszínvonal emelkedésével, hasznos munkával a tehetetlenség és a kisebbségi érzés részben legyőzhető. Amikor egy elfogadható szinten élek, ha általában elégedett vagyok, dolgozom, keresek, akkor nem jelentkezik egy másodlagos és helytelen reakció, hogy minduntalan másokat okolok saját gondjaimért, szegénységemért. Persze, semmit se ér az anyagi jólét, ha nem épülnek rá a kulturális, nyelvi, erkölcsi szempontok, amelyek a toleranciát érelik.
2. Másság elfogadását, a másság megismerésével lehet erősíteni. Ha megismerem a másikat, akkor már nem gyűlölöm, akkor legfeljebb nem törődöm vele, de nem fogom gyűlölettel elutasítani magamtól a másik vallást, nyelvet, viselkedést vagy szokást. Az őshonos vajdaságiaknak ez természetes, viszont, aki nemrégiben költözött ide, természetes, hogy nem tud gyorsan adaptálódni (minden tizedik vajdasági menekült vagy frissen beköltözött).
3. Toleranciaprogramok bevezetésével, új értékrend építés a közösségépítéssel együtt. Ebben komoly szerepe kell, hogy legyen a médiának, a tanítónak, iskolapedagógusnak, pszichológusnak, akik sajnos nem igen foglalkoznak még a közösségi tudattal, az együvé tartozás érzésével, az egyéni esetekkel még kevésbé.
4. Fejleszteni kell a vajdasági lakosság nemzetközi, regionális kapcsolatait úgy, hogy érezzék, vannak esélyeik az európai felzárkózáshoz a szülőföldön maradással is. A vajdasági felnőtt népesség gyorsabb ütemű reformokra, életminőségének növelésére tart igényt, és ennek érdekében azt a politikai opciót választja, amely legtöbbet ígér és hasznosít is a gyakorlatban.

Következtetések:

Hipotéziseink az összehasonlító másodelemzés eredményeképpen beigazolódtak:

- § A lakosság kulturális szintjének, a történelmi múltnak, a nemzettudatnak és a regionális tudatkülönbségeknek köszönhetően az egyes országrészek lakossága más-más magatartással fogadja az EU csatlakozási folyamatban jelentkező változásokat is. Az Európa felé vezető úton nem siet minden társadalmi csoport egyforma lelkesedéssel; a szerbiai reformtörekvések üteméről és az EU csatlakozásról az egyes társadalmi közegek véleménye különbözik.
- § Az európai csatlakozást a tömegnek fel kellene vállalni. A felnőtt lakosság 41%-a azonban elvesztette minden társadalmi szerepvállalási motiváltságát, ki akar maradni a változások forgatagából. Uralja őket a "balkáni fatalizmus" szindrómája: tehetetlenség érzése, passzivitás, apátia. A lakosság legtöbbször eleget van a háborúból és az erőszakból – majd csak valaki elvégzi a politikai rendszerváltást helyette. Az érzések, amelyek dominálnak: aggodalom, félelem, tehetetlenség, düh; miközben csak kevesen tettekre készek és hisznek a változásokban.
- § A multikulturális életszokások segítik a közösséget a másság elfogadásában, de egyes etnikumok nem egyformán élik meg a kulturális kapcsolatok fontosságát és nem egyformán toleránsak; a tolerancia foka az EU csatlakozási hajlam fokmérője is. A szerbeknél jelen van a rejtett idegenellenesség – elméletileg elfogadja az idegent, de a gyakorlatban tartózkodó, vagy elutasító. A sztereotip felfogás alapján a lakosság zöme előítéletekkel él, miközben nem ismeri eléggé szomszédai nyelvét és kultúráját. A reagálások alapján az etnocentrikus álláspontok és a nemzeti nyitottság megoszlik és ugyanakkor keveredik is.

§ A személyes ismeretség és a mindennapos kontaktusok csökkentik a más nemzet és az idegenekkel szembeni tartózkodást és bizalmatlanságot. Ezt segítenék a toleranciaprogramok, nyelvtanulás stb.

Konzultált irodalom, forrásmunkák:

1. Mozaik 2001, Gyorsjelentés, Magyar fiatalok a Kárpát-medencében, Szerkesztette: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István; Megjelent a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet gondozásában a Mozaik 2001, Budapest, 2002.
2. Ifjúság 2000, Tanulmányok I., Szerkesztette: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László; megjelent a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet gondozásában Budapest, 2002.
3. Vajdasági útkereső, Szerk.: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa, Magyarágkutató Tudományos Társaság, MTT könyvtár 2, Szabadka, 1998.
4. Vajdasági marasztaló, Szerk.: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa, Magyarágkutató Tudományos Társaság, MTT könyvtár 3, Szabadka, 2000.
5. Fészekhagyó vajdaságiak, Szerk.: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa, Magyarágkutató Tudományos Társaság, MTT könyvtár 4, Szabadka, 2001.
6. Holnaplátók, Ifjúsági közérzetmérés, Szerk.: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa, Magyarágkutató Tudományos Társaság, MTT könyvtár 5, Szabadka, 2002.
7. Civilizációs korszakváltás és ifjúság, A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái, Szerk.: Gábor Kálmán, Szociológiai műhely, Szeged, 1992.
8. Közérzeti barangoló, Szerk.: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa, Magyarágkutató Tudományos Társaság, MTT könyvtár 5, Szabadka, 2005.

Projekteredmények szekundáris elemzése:

- (1) a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet megrendelésére a szabadkai Magyarágkutató Tudományos Társaság kutatása 2002-ben: Mozaik-2001;
- (2) az újvidéki Scan Közvélemény-kutató Intézet a tartományi Oktatási Titkárságának a megbízásából készített felmérés 2003-ban
- (3) a Szerb Oktatási és Sport Minisztérium megrendelésére a Centar za proučavanje alternativa (Alternatívák Kutatóközpontja), és a svédországi PRONI Intézet (Institut za socijalno obrazovanje) kivitelezésében 2002-ben, (4) a Magyarágkutató Tudományos Társaság és a Vajdasági Ifjúsági Forum szervezésében 2004 márciusában végzett véleménykutatása, nyolc vajdasági magyarlakta község felnőtt lakosságának körében (a téma: elégedettségi szint a reformtörekvések ütemével - 4125 kitöltött kérdőív).
- (5) Varga Anna (Temerin) pszichológia szakmunkája: (Bölcsészettudományi Kar Újvidék), amelyben 150 (25-35 év közötti) szerb nemzetiségű újvidéki lakost és 148 magyar nemzetiségű budapestit kérdezett meg azzal a céllal, hogy felfedje milyen kapcsolat van a nemzeti és európai identitás között egyik illetve másik országban.